

Історія 8

Лекція #15а

ПЕРШІ
ПРОТИПОЛЬСЬКІ
ПОВСТА́ННЯ
1592 - 1596

- В 17-ому столітті стан українських земель був поділений між двома зовсім іншими політичними, релігійними, соціальними та державними одиницями.
- Феодальна імперія Річ Посполита, яка визнавала Римо-католицьку віру.
- Запорізька Січ, яка визнавала Українську Православну віру.

Запоріжжя

Велике князівство Литовське у складі Речі Посполитої (з 1569). Білою лінією позначено сучасний кордон України.

- Низові козаки та їхні родини котрі мешкали на Запоріжжю по малих хуторах та селах не відчували гніту (ravages) феодальної системи.

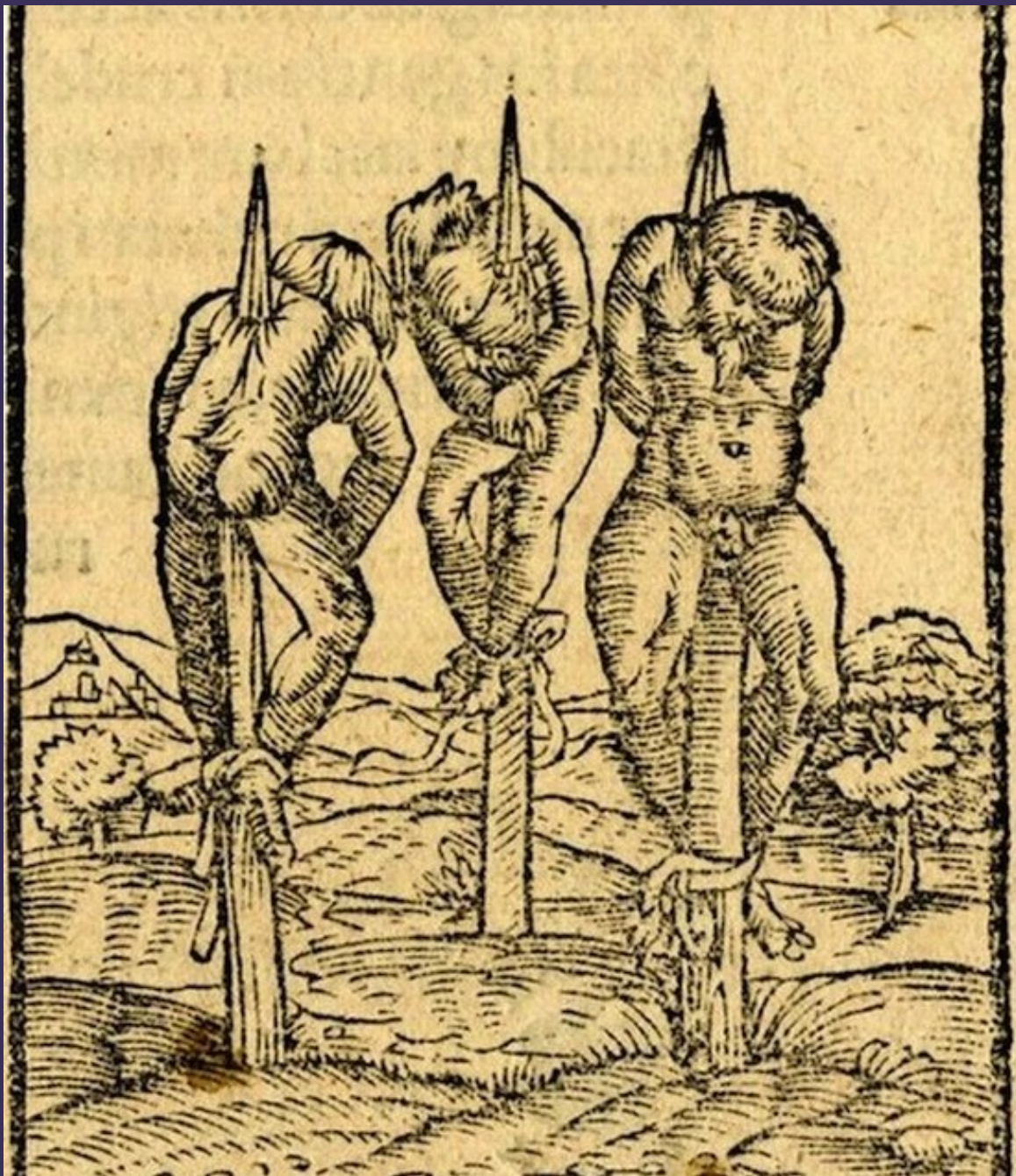
- Проте, українці котрі мешкали під контролею Речі Посполитої, були щораз більше пригнічені (abused) польською шляхтою та католицькою церквою.

- Селяни щораз більше мали повинностей:
  - працювали на землі пана 5, пізніше 6 або навіть 7 днів на тиждень;
  - платили щораз більші податки, так звані «повинності»;
  - не мали зовсім права перепровадитися;
  - судом провадив пан, який був власником землі;
  - пан міг «купувати» і «продавати» селян;
  - були безсилі (**helpless**) проти нападів татар, як і нападів інших панів.

- Шляхтичі часто нападали на землі і села один одного, щоб забрати від сусіда села і землі.
- Підчас таких нападів, найбільше страждали (**suffered**) селяни, які були:
  - зобов'язані хоронити землі пана;
  - переважно бачили знищення своїх хат, церкви, малої прихатньої садиби;
  - були жертвами панів які вбивали мужчин, насилували жінок, викрадали дітей.

- Як знаємо, деякі кріпаки втікали на Запоріжжя.
- Тих селян яких перехоплювали польське військо, переважно були публічно покарані на страшну смерть – посадження на палі.

- По містах обставини життя для українців не були багато кращими.
- Українцям не давали прав:
  - брати участь у політичному процесі;
  - збирали надмірні (*excessive*) податки;
  - не давали Магдебургське Право;
  - не дозволяли будувати православних церков;
  - переслідували Церковні Братства;
  - примушували жити в лиш одні частині міста;
  - переслідували українських ремісників та купців.

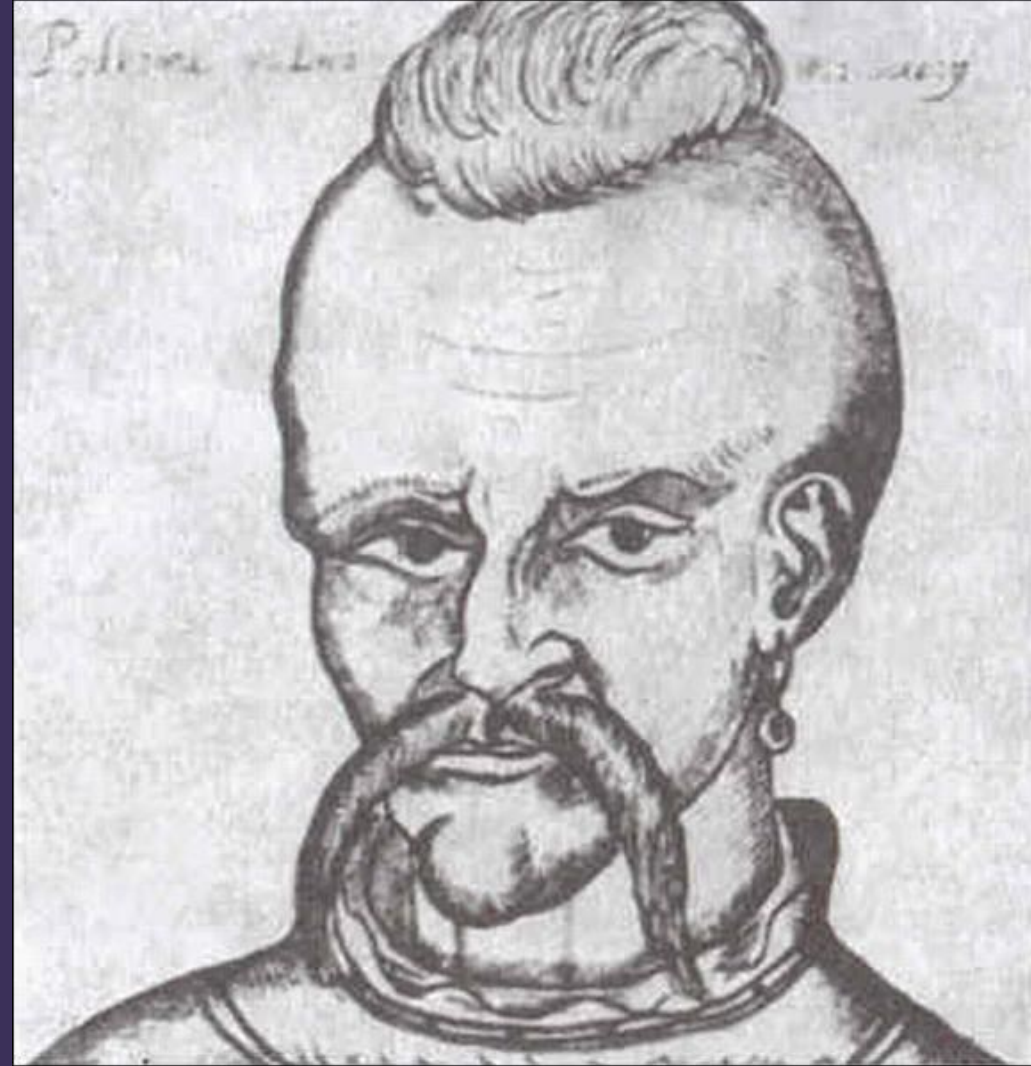
- Запорожці охороняли граничні села від нападів татар, але спершу не нападали на польські замки та шляхту.
- Проте, вже в половині 16-го століття, почали напади на польських та українських землевласників, які знущалися над українцями.

- Як і Османський Султан, шляхта скаржилася польському королеві про запорожців.
- Шляхта теж скаржилася що козаки не хотіли віддавати їм кріпаків котрі втекли від панів, або котрих козаки визволили з ясиру.
- Польські королі теж бентежилися козацькими походами на Валахію та Молдову, де військово, козаки робили перевороти (**overthrow**) уряду.

- В 1577, запорізький отаман молдовського походження, Іван Підкова, почав напад на Турків в Молдові, розгромив їх, і після атентату на (assassination) молдовського господаря (де факто короля – васала Османців), проголосив себе настоятелем Молдови.

- В 1578, Іван Підкова, і його старшина були схоплені польським військом, і оскаржено в змові проти Речі Посполитої.
- Підкову страчено на горло (executed by beheading) у Львові в 1578 р.

- Це ще одна причина, що, польський король запровадив «реєстер» козаків – щоб записати козаків на службу Речі Посполитої, до якої вони мали мати лояльність.

➤ Король Степан Баторій назначує гетьмана реєстрового козацтва 1578.

- Як знаємо, реєстрові козаки одержували за службу деякі привілеї, та заплату.
- Проте, число реєстрових козаків завжди зростало коли Польща ішла війною проти ворогів – Московського Князівства, Османської Імперії, Швеції, а коли війна закінчилася, число реєстру Сейм зменшував.
- По друге, привілеї на землевласність, часто відбирали пани від козаків.

- Це був зарок (cause) першого великого повстання в 1591-1596 рр.
  - Того року, гетьман Реєстрових Козаків, Криштоф Косинський одержав за службу землі від польського короля.

- На ту землю, мав претензії (**claimed ownership**) шляхтич Януш Острозький.
- Коли Острозький військово прогнав Косинського із обіцяної землі, Косинський почав війну проти Острозького.
- Селяни та міщани на землях Волині, Поділля та Київщини приєдналися до реєстрових козаків Крисинського, та поширили повстання (**rebellion**) проти польської шляхти.

- Протягом 1592, до повстання долучилося Запорізьке Військо, і повстання запалило майже всі українські землі.
- Всі міста та селяни, які були визволені Косинським, складали присягу на вірність гетьманові Запорізькому, на Лицарство Козацьке та на Православну віру.

- Зимою 1593 р. польський король, князь Острозький та князь Вишнівецький зібрали великі війська та пішла проти повстанців
- Вони зустріли козаків над річкою П'яткою недалеко Житомира.
- Бій тривав тиждень.
- В кінці, польські війська розгромили козаків, і Косинський здав клейноди гетьмана полякам.
- Косинський вдруге старався іти війною проти шляхти в 1594 році, але його підступно вбито.

➤ Бій під П'яткою, 1593.

- В той сам час, козак Северин Наливайко служив реєстровим сотником (captain) у князя Острозького.
- Наливайко брав участь як реєстровий козак у боях проти повстанців Косинського.
- Коли відійшов від служби, зібрав великий загін козаків та пішов проти турків які в якраз розпочали війну проти Австрії.
- Наливайко і козаки розгромили великий загін османців у боях в 1593 році.

- В 1594 році, переїхавши на Січ, успішно провадив козацькі походи проти турків в Молдові та на Чорному Морі, і став гетьманом.
- Розгромив Ісмаїл, та завдав туркам великих втрат.

- На осінь 1594 року, гетьман Наливайко вислав польському королеві листа до договору.
- Наливайко зголосився королеві на службу у війні проти Османів.
- В заміну Річ Посполита мала визнати право незалежності козацької держави, та звільнити населення України від панщини.

- Польський Сейм та король не дали відповіді запорожцям.
- Вони боялися що такий договір може довести до занепаду Речі Посполитої.

- Осінню 1594, козаки напали на місто Братслав, перебрали замок, та проголосили місто вільним.
- В той сам час, на Поділлю, отаман Федір Полоус прогнав шляхтичів-магнатів, і створив свою державу.
- Повстання швидко охопило Волинь, Київщину, Черкащину.

- З початком 1595, ціла Україна і Білорусь горіла в повстанню проти шляхти.

- Весною, Наливайко напав на місто Луцьк і здобув його.
- До Наливайка долучилося більше запорожців під проводом гетьмана Григорія Лободи, і разом прогнали магнатів із України.

Nalyvaiko Uprising 1594-1596

- Polish-Lithuanian Commonwealth in Union with Sweden
- Major cities
- Other cities and towns
- territory seized by cossack rebels
- Polish-Lithuanian forces
- cossack rebels
- main battles

- Польський король та шляхта зібрали велике наємне (mercenary) військо і в 1596 р. почали каральний похід на козаків та повстанців.
- Вперше зустріли Наливайка коло міста Біла Церква, де козаки відбили наступ.
- Гетьман Григорій Лобода.

- Проте польські війська наступили вдруге, і Наливайко з Лободою відступили на лівий беріг Дніпра.
- Коло села Солониця їх оточили польські війська.
- В таборі козаків були не лиш козаки, але також жінки і діти.

- Облога із боротьбою тривала три тижні, з великими втратами з обох сторін.
- Не стало харчу і води.

- Коли виявилось що козаків без великих втрат не можна подолати, польський гетьман, Жолкевський, пішов на хитрощі, й почав переговори із Лободою.

- Жолкевський, пообіцяв Лободі що якщо він піддасться (**surrenders**), то всіх повстанці і козаки дістануть амністію (**amnesty – will go free**).
- Лобода погодився, але договір довів до суперечки між козаками.
- За договором, Наливайка схоплено і віддано полякам.
- Лободу козаки арештували за зраду і стратили (**executed him**).

- Табір опинився в хаосі, без проводу.
- Польський гетьман Жолкевський тоді дав наказ на повний напад на козаків.
- Польські війська вдерлися в табір козаків, і безжалісно (*without mercy*) вбили майже усіх в таборі – козаків, селян, жінок і дітей.
- Жолківський не дотримався своєї обіцянки...

- Так звані «повстання» Косинського та Наливайка були невдалими.
- Вони не зломали силу польських магнатів над українським населенням, не припинили гніт кріпаччини чи знущання над українським православним населенням.
- Вони також не довели до поширення границь козацької держави.

- Проте, коли подивитися на ці дві події як війни незалежної козацької держави проти феодальної Речі Посполитої, тоді легше зрозуміти що з кінцем 16-го століття вже існувала Запорізька Держава, яка дипломатичними і збройними спробами старалася визволити свій нарід від польського, татарського і турецького ярма.
- Тобто, Запоріжжя вже мала досить сили щоб показувати себе як сильна незалежна держава.

ПІДГОТОВИВ МГС. АНДРІЙ ПЕРЕКЛІТА

ШКОЛА УКРАЇНОЗНАВСТВА
ТОВАРИСТВА
“РІДНА ШКОЛА”
В ДЕТРОЙТІ

2020– всі права застережені